

Лисова К. А.,
аспірант кафедри англійської філології і філософії мови
імені професора О. М. Мороховського
Київського національного лінгвістичного університету

ЛІНГВАЛЬНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЛІМІНАЛЬНОГО ЧАСУ ТА ПРОСТОРУ В СУЧАСНІЙ АНГЛОМОВНІЙ ПОЕЗІЇ

Анотація. У статті розглянуто феномен образності лімінального в лінгвальному вираженні на матеріалі сучасної англомовної поезії (Е. Секстон, С. Плат), визначено функції та засоби вираження лімінального часу та простору.

Ключові слова: лімінальність, лімінальний час, лімінальний простір, лімінальний стан.

Постановка проблеми. Сучасний англомовний поетичний дискурс розвивається доволі парадоксально [3], в ньому спостерігаються різноспрямовані тенденції, переплітаються найрізноманітніші типи образності, що породжують неоднозначні трактування одного і того самого поетичного тексту як результату, або продукту поетичного дискурсу. За декілька останніх десятиліть погляд на поетичний дискурс суттєво змінився: поетичні тексти більше не розглядаються ізольовано, вони стали сприйматися в контексті всієї творчості автора, його життєвого шляху та як ключ до розуміння багатьох важливих ментальних процесів людини. Це привело до переосмислення поняття образності поетичного дискурсу, засобів її вираження та домінуючих тенденцій функціонування з погляду зв'язку поетичного мовлення та мислення [1]. Мистецтво творення образності полягає в тому, щоб активізувати у свідомості читача за допомогою лінгвальних засобів такі ментальні образи, які не залишать його байдужим, розбудять його емоції, змусять переживати разом із ліричним героєм, привернуть увагу й сформулюють інтерес до зображуваного.

Через те, що сьогодні на авансцену художньої естетики входять категорії інакшості, неможливості та парадоксальності, у фокусі уваги когнітивно-поетологічних студій опиняються нові типи поетичної образності: колоративна [1], ідіотипна та кенотипна [1], парадоксальна [3] тощо.

Через зазначене актуальності набуває вивчення образності лімінального у художньому, зокрема поетичному, дискурсі. Дослідження сучасного англомовного поетичного дискурсу в контексті лімінальності дає змогу наблизитись до «розкриття таємниці» ірраціональної складової свідомості людини, її інтуїтивного сприйняття світу, зображеного в поетичному тексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття лімінальності входить до вжитку на початку ХХ ст. у галузях культурології та етнографії. Вперше воно згадується у праці французького фольклориста, етнографа та антрополога Арнольда ван Геннепа «Обряди переходу», в якій він обґрунтував координаційну роль лімінальності в процесі зміни індивідуального стилю життя людини та запропонував поняття *лімінальних зон*. Останні витлумачено як простір, перебуваючи в якому, герой втрачає певні якості, не набуваючи інших, але після виходу із зазначеного простору є можливість набутти нові якості. Перебування в лімінальних зонах зумовлює трансформаційні статуси та стани героїв [2]. У свою чергу, Дж. Фрезер у роботі «Золота

гілка» не згадує поняття лімінальності, але чітко описує лімінальні зони та стани, зафіксовані у проходженні обрядів різних, не пов'язаних між собою, культур [9]. У подальшому теорію лімінальності розвинуто В. Тернером в роботі «Символ та ритуал» [8].

Загалом можна сміливо стверджувати, що поняття лімінальності набуло статусу міждисциплінарності. З'явившись у культурології та етнографії, воно вживається у психології, філософії, нарешті дослідження лімінальності потрапляють у фокус уваги лінгвістики. У лінгвістичній термінології цей термін використовують на позначення лінгвістичних явищ у якості характеристики їх перехідного стану між двома стадіями розвитку. Так, поняття лімінальності застосовується у дослідженні дипломатичного дискурсу [5]. У бретонському фольклорі на матеріалі текстів народних пісень, казок і переказів висвітлюються феномени лімінальних зон та станів [4].

З позиції лінгвофілософії лімінальність (англ. *liminality*) трактується як стадія переходу людини, відносин тощо з одного стану в інший, пов'язана із втратою структури, ієрархії, статусу елементів [5, с. 109]. В динаміці осмислення й словотворення найбільш складним для рефлексії є перехід від однієї визначеності до іншої, одного стану системи в інший, що передбачає певну стадію деструктивності, втрати визначеності. Подібні процеси характеризуються як лімінальні [5, с. 109]. Феномен, що описується, неодмінно включає певні зміни соціального статусу, цінностей та норм, ідентичності та самосвідомості, осмислення й розуміння, свідомості, мовної практики [5, с. 109]. Концепція лімінальності описує такі стани системи, коли вона змінює свої структурні, ідентифікаційні та функціональні властивості на інші, але на цьому перехід не завершується [7]. Система перебуває на порозі змін, що породжує цілу низку нестійких та надто конфліктних ситуацій [5, с. 109].

Метою статті є визначення лінгвальних засобів вираження лімінального часу та простору в сучасному англомовному поетичному дискурсі та окреслення тенденцій їх функціонування. Реалізація цієї мети передбачає виконання таких завдань:

- визначити місце образності лімінального в поетичному дискурсі;
- виявити специфіку вираження лімінального часу та простору в сучасному англомовному поетичному дискурсі;
- встановити функції образності лімінального в сучасному англомовному поетичному дискурсі.

Виклад основного матеріалу. У статті образність лімінального трактуємо в ракурсі варіативності виявів лімінальності в поетичному дискурсі ХХ – ХХІ ст., що обумовлено лінгвокогнітивною специфікою творення такої образності. У поняття образності лімінального включасмо поетичні образи лімінальної персони, відображення лімінального стану ліричного героя, лімінального часу та лімінального простору [2, с. 135–138].

Когнітивною основою образності лімінального вважаємо стан емоційної дезорієнтації [2], розмитості та дифузних емоцій ліричного героя [2; 3; 10]. Зокрема, *лімінальний стан* вважається чи не єдиним з найбільш суперечливих та неосязних станів, у яких може перебувати людина. Перебуваючи «на межі», індивід, безсумнівно, мислить, реагує, сприймає все, що відбувається довкола, абсолютно інакше [2]. Межовий стан відкриває ті сторони людського ества, які за жодних умов не стали б очевидними в повсякденному житті.

Лімінальний час, так само, як і *лімінальний простір*, виражає, з одного боку, надзвичайно складний процес відділення індивіда від упорядкованої, хронологічної системи [6, с. 117–121], а з іншого – його приєднання до альтернативної, антихронологічної, антitemпоральної системи [6, с. 117–121]. Отже, особливе значення для нашої роботи набувають категорії лімінального простору і часу, що виступають невід’ємною частиною образності лімінального та за допомогою яких окреслюються межі лімінальних станів.

Зупинимось на лінгвальних засобах втілення лімінального часу й простору, що, створюючи фон *лімінальної ситуації*, якнайкраще увиразнюють особливості лімінального стану ліричного героя.

Через те, що лімінальність передбачає ізоляцію конкретної індивідуальної форми чи обраного індивіда від фіксованої соціальної чи культурної структури, ліричний герой відривається від реального часопростору [6]. За твердженням В. Тернера, у лімінальному часопросторі актори стають «тимчасово невизначеними, поза нормативною соціальною структурою. Це послаблює їх» [8, с. 27]. У нашій статті в аспекті часу лімінальність визначаємо як деякий період переходу, точніше, процес, що характеризується розривом з попереднім станом, але не закінчений повністю. *Лімінальний час* – це період незвичайного часу, фактично «безчасовості», відходу від лінійної проекції часу, коли існування у лімінальній ситуації стає постійним і неперервним [11, с. 475].

Лімінальний простір – це пограничні та витіснені на периферію (маргінальні) зони людського існування, які не можна охарактеризувати певними соціально-територіальними, суто соціальними, культурними, політичними, гендерними, національними та іншими особливостями, для них притаманні невизначеність та змішування рис. Лімінальні простори доволі різноманітні: ними можна охарактеризувати країни, розташовані між іншими країнами, території пограниччя, анклавів, такі витіснені соціальні простори, як концтабори, в’язниці, гетто, місця існування лімінальних культур. В соціально-моральних параметрах лімінальність означає втрату соціально-морального статусу, соціальної, національної, культурної ідентифікації й визнання. Те, що раніше називалося «декласованими елементами», нині набуває характеристик «маргінальних», «пограничних», «контркультурних» груп. За визначенням В. Тернера, це – інші, які виникають у лімінальний період як «неструктуровані або рудиментарно структуровані й відносно недиференційовані *communitas* – *суспільства*» [8, с. 96]. Отже, лімінальна фаза вбачається проміжною, перехідною, непевною кондицією («ні там, ні тут») [2, с. 117], у надрах якої індивід віддаляється від нормативного контексту й шляхом трансформації створює опозиційно протилежний світ. У поетичному дискурсі амбівалентні риси останнього виражаються розмаїттям словесних символів. З огляду на те, що лімінальність досить часто впадає в *смерті, сну, існуванню в череві, невидимості, тем-*

ряві, двоспрямованості, пустелі, затемненню сонця чи місяця, стає можливим виокремити лінгвальні засоби вираження лімінального простору та часу.

Так, у вірші “*Tulips*” – «*Тюльпани*» С. Плат героїню оточує спокій лікарні, де усе біле й невиразне. Яскраві квіти втручаються в цей застиглий простір: “*The tulips are too excitable, it is winter here*”, створюючи контрастивний метафоричний образ, що виступає деструктивним елементом у цій ситуації. *Тюльпани* уособлюють *радість життя*, тоді як героїня прагне спокою: “*I didn’t want any flowers, I only wanted To lie with my hands turned up and be utterly empty*”. Отже, хвора перебуває у лімінальному стані, унапівсні: “*They bring me numbness in their bright needles, they bring me sleep. Now I have lost myself I am sick of baggage...*”, “*I am nobody...*”, “*And I have no face*”, хоча квіти мали б, навпаки, пробудити жінку. *Лікарню* в цьому випадку можна вважати власне межовим простором між *життям* та *смертю*, а *вікно* – лімінальною зоною, межею цих світів: “*The tulips turn to me, and the window behind me Where once a day the light slowly widens and slowly thins...*” (“*white walls, this bed*”). Символіка кольору створює гротескний ефект, а образ стіни виступає ще однією, більш «міцною» лімінальною зоною. Ліжко теж можна розглядати увиразненням лімінального простору зокрема та лімінальної ситуації взагалі. Тоді як лімінальним часом у наведеному прикладі є *тривалість сну* або *марень* (лімінальних станів) героїні.

Зазвичай закоханість можна розглядати як приклад лімінального стану, коли емоції настільки сильні, що людина не знає спокою, почувається весь час непевно, вдаючись до крайнощів. Лімінальність тому й привертає увагу В. Тернера, що в ній виявляються риси деякої альтернативи у структурі, й учений намагається побачити ці риси чіткіше, щоб краще зрозуміти структуру як таку. У лімінальних станах людині дається мить у часі та поза ним, а також всередині та поза секулярною соціальною структурою [8]. Відповідно, лімінальна фаза набуває значення спеціальної, безсумнівно, сакральної, просторово-часової зони. Процес «містичної подорожі», «транзитності», «таємничого переміщення» сполучається з символікою смерті й народження, в’янення та розквіту [8, с. 118].

Містичність лімінальної ситуації загалом та лімінального часопростору зокрема можна простежити у вірші Енн Секстон “*Music Swims Back to Me*”. Персоніфікована музика, влітаючи у пейзаж та середовище, набуває всіх рис лімінального простору, а час, протягом якого героїня перебуває в полоні звуків, можна трактувати як лімінальний. “*Imagine it. A radio playing and everyone here was crazy*”.

Отже, музика, наповнюючи простір особливими звуками, надзвичайно сильно впливає на героїню та тих, хто перебуває поруч із нею. *Звуки* змінюють стан свідомості акторів та їхні думки. “*I liked it and danced in a circle. Music pours over the sense and in a funny way music sees more than I*”.

Висновки. Таким чином, лімінальність у сучасних мовознавчих дослідженнях трактується як проміжна, перехідна, амбівалентна кондиція «ні там, ні тут», у надрах якої індивід віддаляється від нормативного контексту й шляхом трансформації створює опозиційно протилежний світ, який знаходить своє відображення як у вербальній, так і в невербальній площинах.

У статті виявлено, що в сучасному англomовному поетичному дискурсі лімінальний часопростір актуалізується за допомогою образів *ночі, сутінок*, через особливі словесні поетичні образи *музики, вікна, стін, лікарні й ліжка* та виконує функцію

розкриття глибинного стану свідомості героя між головними, перехідними моментами його життя.

Перспектива подальших досліджень вбачається у визначенні лінгвокогнітивних механізмів формування образності лімінального в різних видах художнього дискурсу.

Література:

1. Белехова Л.І. Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії) : [монографія] / Л.І. Белехова. – Херсон : Айлант, 2002. – 368 с.
2. Геннеп А. ван. Обряды перехода. Систематическое изучение обрядов / А. ван Геннеп. – М. : Восточная литература ; РАН, 1999. – 198 с.
3. Маріна О.С. Контрастивні тропи й фігури в американській поезії модернізму: лінгвокогнітивний аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О.С. Маріна ; Київський національний лінгвістичний ун-т. – К., 2004. – 21 с.
4. Мурадова А.Р. Выражение концепта «мир» в языке бретонского фольклора : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / А.Р. Мурадова ; Институт языкознания РАН. – М., 2002. – 208 с.
5. Пономаренко О.В. Понятие лиминальности в лингвофилософской детерминации дипломатического дискурса / О.В. Пономаренко // Universum: Филология и искусствоведение. – 2014. – № 12 (14). – Режим доступа : <http://7universum.com/ru/philology/archive/item/1819>.
6. Проективный философский словарь. Новые термины и понятия / под ред. Г.Л. Тульчинского, М.Н. Эпштейна ; предисл. М.Н. Эпштейна. – СПб. : Алетей, 2003. – 512 с.
7. Сморгунов Л.В. Политическое «между»: феномен лиминальности в современной политике / Л.В. Сморгунов // Полис. Политические исследования. – 2012. – № 5. – С. 159–169.
8. Тэрнер В. Символ и ритуал / В. Тэрнер. – М. : Наука, 1938. – 278 с.
9. Фрэзер Д.Д. Золотая ветвь: исследования магии и религии / Д.Д. Фрэзер. – 2-е изд. – М. : Политиздат, 1986. – 703 с.
10. Beech N. Liminality and the Practices of Identity Reconstruction / N. Beech // Human Relations. – 2011. – Vol. 64. – № 2. – P. 315–330.
11. Neumann I. Introduction to the Forum on Liminality / I. Neumann // Review of International Studies. – 2012. – Vol. 38. – № 2. – P. 470–492.

Лысова Е. А. Лингвальные средства выражения лиминального времени и пространства в современной англоязычной поэзии

Аннотация. В статье рассмотрен феномен образности лиминального в лингвальном выражении на материале современной англоязычной поэзии (Э. Секстон, С. Плат), выявлены функции и средства выражения лиминального времени и пространства.

Ключевые слова: лиминальность, лиминальное время, лиминальное пространство, лиминальное состояние.

Lysova K. Lingual means of liminal time and space expression in modern Anglophone poetry

Summary. The article focuses on the phenomenon of liminality in modern English poetry on the material of Anne Sexton's and Sylvia Plath's poetry. Functions and means of liminal time and space expression have been determined.

Key words: liminality, liminality time, liminality space, liminality state.